

ERSTE Stiftung

MCMD
MONITOR

Serijski članak nastao u okviru projekta
Obuka pripadnika manjinskih grupa: Roma / Aškalija / Egipćana
koji sprovode MCMD Monitor i ERSTE Fondacija

**Elvis
Beriša**

Nada jača od straha

NADA JAČA OD STRAHA

Izdavač: Društvo za novinsko-izdavačku djelatnost Monitor doo

Za izdavača: Milka Tadić Mijović

Urednik izdanja: Esad Kočan

Autor: Elvis Beriša

Lektor: Predrag Nikolić

Prepress: Dragan Lučić

Štampa: Studio Mouse

Tiraž: 2.000 kom.

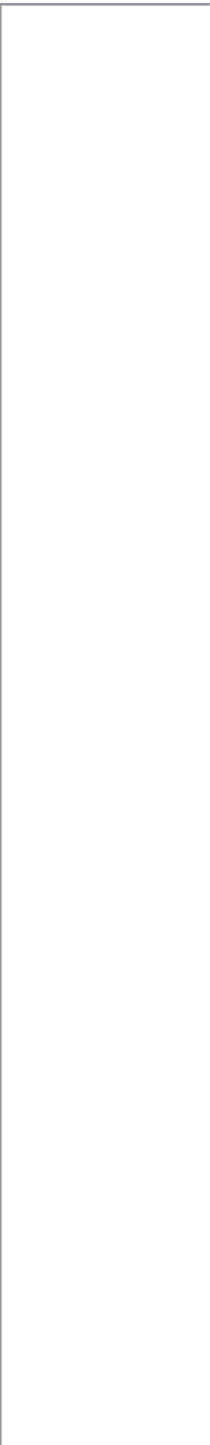
CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-82933-05-2
COBISS.CG-ID 23250704

NADA JAČA OD STRAHA

Podgorica, avgust 2013.

O AUTORU.....	7
UVODNE NAPOMENE.....	9
TEKSTOVI.....	11
STANOVNICI KAMPA 1 NA KONIKU NAKON 13 GODINA OBEĆANJA	
OPET NA POČETKU	11
ČEKANJE NA BESPLATNE UDŽBENIKE	
KAD NADLEŽNI DISKRIMINIŠU.....	13
ŽIVJETI SA HIV-OM	
NADA JAČA OD STIGME.....	16
ZAPOŠLJAVANJE ROMA I EGIPĆANA	
NI DIPLOMA NE POMAŽE	18
KAMP KONIK PRED PRAZNIKE	
VRIJEME ZA SNOVE.....	20
UGOVORENI BRAKOVI KOD ROMA	
TRADICIJA KOJA ČEKA PROMJENU.....	22
ROMI SA STATUSOM STRANCA I ZAPOŠLJAVANJE	
BEZ PRAVA GLASA, BEZ ZAPOSLENJA.....	25
USPJEŠNI ROMI	
VRIJEDNI ZA PRIMJER.....	27
ROMI I EGIPĆANI I PARLAMENT	
NA MARGINI POLITIKE.....	29
NAKON UBISTVA DJEVOJKE NA KONIKU	
VIŠESTRUKA ŽRTVA.....	31

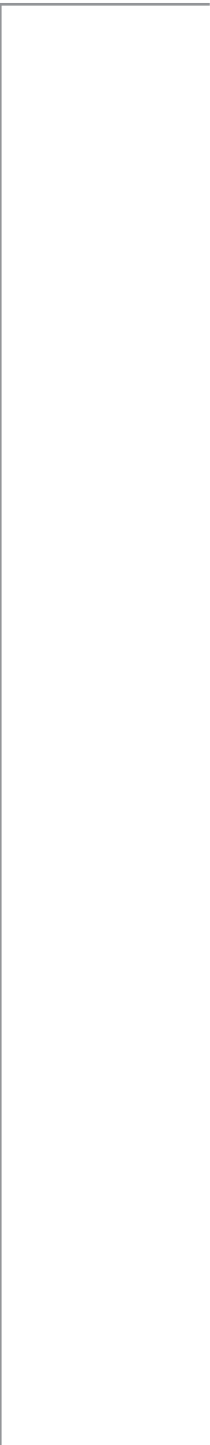
Za svoje 22 godine **Elvis Beriša** je uspio da se i obrazuje i nakupi radno iskustvo. On studira Pravni fakultet i posjeduje znanje, između ostalog, iz oblasti istraživanja ljudskih prava, a zna i kako najbolje pružiti podršku marginalizovanim Romima i Egipćanima koji žive u Crnoj Gori.

To što i sam pripada romskoj zajednici i što govori romski i albanski, otvara mu vrata ovih grupa i daje mu uvid u probleme koji često ostaju nevidljivi ljudima sa strane.

Ali, samo po sebi, to ne bi bilo dovoljno. Da Elvis nema talenat da komunicira sa velikom brojem ljudi, da analizira, da rezultate pretoči u pisanu riječ i stavi ih u širi kontekst crnogorskog društva, njegova jednogodišnja obuka u *Monitoru* ne bi bila tako uspješna.

Rezultat je serija članaka koju sa ponosom objavljujemo. Zbog uvida koji ovi tekstovi daju u život i probleme sa kojim se Roma zajednica suočava u današnjoj Crnoj Gori, smatramo da se radi o novinarstvu od značaja, koje će, nadamo se, služiti kao primjer ostatku medija i biti vrijedan izvor informacija crnogorskoj javnosti i onima koji su zaduženi za donošenje odluka.

Uvodne napomene

Knut Neumayer, direktor programa Evropa, ERSTE Fondacije

Sa najvećim zadovoljstvom pišem ove redove kojima završavamo još jednu godinu veoma uspješnog projekta – drugog ciklusa obuke predstavnika Roma, Aškalija i Egipćana (RAE) iz Crne Gore. ERSTE fondacija je imala veliko zadovoljstvo da preko Monitorovog centra za medije i demokratiju podrži desetomjesečni trening Elvisa Beriše, drugog polaznika ove zajednice u Redakciji prvog crnogorskog nedjeljnika, koji je gotovo godinu dana proveo radeći sa profesionalnim novinarima nedjeljnika *Monitor*.

Visoko cijenimo Elvisov rad. Ne samo zbog tema o ovoj ranjivoj grupi koje je prikazao kroz više medijskih izvještaja, već i zbog njegovog umijeća da dotakne više socijalnih, ekonomskih, kulturnih i drugih otvorenih pitanja sa kojima se ova manjina (uz druge) bori u današnjoj Crnoj Gori. ERSTE fondacija ovaj projekat posmatra i kao razmjenu znanja između polaznika i Redakcije, mogućnost da uče jedni od drugih.

Tokom treninga Elvis je tretirao brojne teme, kao što su socijalni status romske zajednice u cjelini, uloge žena i uticaj promjena na tradiciju u njihovom svakodnevnom radu, ali je pisao i o gorućim pitanjima odnosa zvaničnika državnih institucija prema lokalnoj RAE zajednici.

Na početku Elvisovog treninga desila se tragična devastacija izbjegličkog kampa Konik 1, koji je izgorio do temelja zbog loše električne instalacije. Ovaj incident i njegove socijalne posljedice (blizu 150 familija ostalo je bez krova nad glavom) obilježio je prvi dio Elvisove prakse.

Bilo da su u pitanju prava žena RAE zajednice ili socijalni i zdravstveni uslovi HIV pozitivnih u Crnoj Gori, izuzetnost svih tekstova koje predstavljamo je u namjeri autora da iz višedimenzionalnog ugla prikaže goruće probleme socijalne inkluzije u zemlji kandidatu.

Zahvaljujući njegovom entuzijazmu i ambiciji, mi sada imamo mogućnost da kritički procijenimo neke od glavnih događaja koji su obilježili život RAE zajednice u Crnoj Gori od sredine 2012. godine do kasnog proljeća 2013. I to kroz jedinstveni primjer novinarskih tema i fokusa na dvostruku stigmatu jedne od najranjivijih populacija u Evropi.

Zato publikacija nije samo puki zbir novinarskih radova Elvisa Beriše, već predstavlja direktni napor da se pomogne i unaprijedi pozicija ovih krhkih djelova crnogorskog društva, kroz djelovanje i reakciju njih samih – ali i drugih, da bi se privukla pažnja i izazvala rasprava šire javnosti o prihvatanju inkluzije.

Milka Tadić Mijović, izvršna direktorica nedjeljnika *Monitor*

Publikacija koja je pred vama rezultat je treninga pripadnika romske i egipatske populacije, koji nedjeljnik *Monitor* realizuje, već drugu godinu, uz podršku ERSTE fondacije. Specifičnost ovog projekta je što je namijenjen manjinskim grupama čiji su brojni pripadnici u izuzetno teškoj poziciji u Crnoj Gori, ali i u regionu. Mnogi od njih žive u siromaštvu, nemaju elementarno obrazovanje, mogućnost da se zaposle, a hiljade ih je raseljeno usljed sukoba koji su potresali ovaj prostor.

Cilj projekta je podsticanje pune integracije ranjivih grupa. To je i jedan od najvećih izazova pred kojim se nalazi Crna Gora, jer su brojni predstavnici ovih društvenih zajednica još zanemareni i mada ima napretka, rijetke

su inicijative koje bi trebalo da doprinesu njihovoj afirmaciji. Podsticanje svijesti o poziciji Roma i Egipćana, ali i o tome kako oni mogu da doprinesu razvoju cjelokupne zajednice, nije moguće bez medija koji imaju posebnu odgovornost. Smatramo da je važno što više predstavnika Roma i Egipćana uključiti u rad medija u Crnoj Gori.

Elvis Beriša je tokom svoje jednogodišnje prakse u *Monitoru* doprinio ne samo informisanju javnosti o značajnim temama vezanim za poziciju Roma i Egipćana, već i drugih grupa i širih društvenih fenomena. On je prošao više faza, brzo je napredovao i pokazao izuzetni smisao za novinarstvo. Posebno razumije etički pristup profesiji i objektivno izvještavanje, isticao se sveobuhvatnim odnosom prema problemima koje je opisivao i temama od javnog interesa. Uz sve to, Elvis nosi poseban talenat za novinarstvo.

Tokom jednogodišnjeg treninga, Beriša je u prvim mjesecima savladavao osnovne novinarske tehnike i forme – priređivanje vijesti i izvještaja, a potom je radio teme, analize i istraživanja. Elvis je kroz priče koje je objavio, a koje su sabrane u publikaciji, pokazao da razumije i svijet oko sebe i procese. Imao je odličnu saradnju sa predstavnicima civilnog sektora, zvaničnih institucija i organizacija.

Elvisovi radovi znatno su obogatili sadržaj *Monitora*, koji je od osnivanja pratio probleme sa kojima se suočavaju manjinske i ranjive grupe. Elvisovo iskustvo iznutra, poznavanje prilika u zajednici iz koje dolazi, dalo je posebnu vrijednost tekstovima koji su objavljeni, i pomogli nama u Redakciji da dođemo do tema koje su skrivene posmatračima sa strane.

Opet na početku

Požarom u kojem su stanovnici kampa na Koniku izgubili i ono malo što su u Crnoj Gori stekli prethodnih trinaest godina zatvoren je krug neispunjenih obećanja i nadanja. A pod šatorima, kao i prije trinaest godina, opet tinja romska nada da će u Crnoj Gori ipak naći utočište

Kamp 1 na Koniku, nakon 13 godina: 150 porodica romske i egipćanske populacije, raseljenih sa Kosova, opet pod šatorima. Baš kao i kada su prije više od decenije stigli u Crnu Goru tražeći utočište.

Privremeni smještaj, trošne barake koje su dobili u naselju Konik, potrajao je. Prije skoro dvije sedmice kamp je zahvatio požar i skoro sve barake su izgorjele. Više od 800 ljudi ostalo je bez krova nad glavom.

Stanovnici Kampa 1 na Koniku samo su manji dio onih koji su nakon ratnih dešavanja na Kosovu 1999. godine stigli u Crnu Goru. Samo od oktobra do decembra 1999. godine registrovano je 32. 040 raseljenih lica sa Kosova.

Crna Gora je, generalno, prihvatila izbjeglice i interno raseljena lica koja su činila više od 20 odsto ukupne populacije Crne Gore, ali nije imala relevantno zakonodavstvo koje predviđa bilo kakvo održivo rješenje za njih. Međutim, pomoć je stizala od međunarodnih organizacija - UNHCR-a, SDC-a, Help-a. Izbjegli Romima i Egipćanima sa Kosova dati su porodični kartoni za evidenciju humanitarne pomoći. I šatori u kojima su pokušavali da bar na trenutak zaborave kroz šta su prošli i šta su sve izgubili.

Uz pomoć UNHCR-a, SDC-a i Help-a izgrađene su im konačno montažne barake a Komesarijat za raseljena lica Vlade RCG trebalo je da nađe neko održivo, trajno rješenje.

To je trebalo da riješi *Nacionalna strategija za trajno rješenje pitanja izbjeglica i interno raseljenih lica*, usvojena u martu 2005.g od. Cilj strategije bio je da se u naredne tri godine iznađe optimalno rješenje za raseljena i interno raseljena lica koja borave u Crnoj Gori. Strategija je ukazala na *repatrijaciju*, *lokalnu integraciju* i *odlazak u treće zemlje*. Od 2005.godine u cilju održivog povratka interno raseljenih lica na Kosovo Zavod za zbrinjavanje izbjeglica učestvovao je sa UNHCR-om i Danskim savjetom za izbjeglice u realizaciji projekta „Idi-Vidi“. Porodice koje su bile zainteresovane za povratak imale su mogućnost da preko različitih aktivnosti (posjeta mjestu ranijeg prebivališta, sastancima i susretima sa predstavnicima privremene Vlade Kosova, lokalnih organa vlasti) saznaju o mogućnostima povratka i steknu pravu sliku o situaciji u mjestu porijekla.

Zavod za zbrinjavanje izbjeglica je saopštio da je preko 300 porodica pokazalo interesovanje za povratak u mjesto porijekla. Većina raseljenih se odlučila za *lokalnu integraciju*. Nadležni nijesu realizovali ono što je za njihovu integraciju u crnogorsko društvo strategijom planirano. Umjesto toga, donijeta je nova strategija.

Strategija za poboljšanje položaja Roma i Egipćana 2008-2012 je za stanovnike kampa bila zračak nade u onim tmurnim i neizvjesnim vremenima. Vlada je septembra 2009. godine usvojila i Akcioni plan za rješavanje statusa

Koordinator programa ljudskih prava NVO Građanska alijansa Milan Radović predložio je da bi od sredstava prikupljenih na donatorskoj konferenciji u Sarajevu trebalo kupiti određeni broj stanova koji su trenutno na prodaji u Podgorici i drugim gradovima, riješiti stambeno pitanje stanovnika kampa i izbjeći segregaciju

Prije nego je kamp izgorio potpredsjednik Nacionalnog savjeta Roma i Egipćana Muhamed Uković upozoravao je na opasnost. „Da li je potrebno podsjetiti na izgubljene mlade živote u prethodnih nekoliko godina u požarima u nekoliko naselja gdje žive Romi i Egipćani. Neke opštine dobile su značajna finansijska sredstva za poboljšanje uslova stanovanja Roma i Egipćana, a projekat nisu ni započeli, a kamoli priveli kraju”

raseljenih lica koja borave u Crnoj Gori. Nažalost, za stanovnike kampa skoro se ništa i nije promijenilo. A sad su opet u šatorima.

Prije nego je kamp izgorio potpredsjednik Nacionalnog savjeta Roma i Egipćana **Muhamed Uković** upozoravao je da postoji opasnost od požara.

„Da li je potrebno podsjetiti na izgubljene mlade živote u prethodnih nekoliko godina u požarima u nekoliko naselja gdje žive Romi i Egipćani. Neke opštine dobile su značajna finansijska sredstva za poboljšanje uslova stanovanja Roma i Egipćana, a projekat nisu ni započeli, a kamoli priveli kraju. Od planiranih finansijskih sredstava za realizaciju ciljeva Strategije 2008-2012. Vlada je odvojila oko 30 posto od ukupno planiranih sredstava, ostalih 70 posto je otišlo ko zna gdje”, saopštio je Uković. On je podsjetio da je Vlada obećala da će samo za prvu godinu implementacije ovog dokumenta obezbijediti 400.000 eura.

U organizaciji Sekretarijata za socijalno staranje Glavnog grada, početkom jula, prije požara, održan je sastanak sa predstavnicima Crvenog krsta, Javnog preduzeća Čistoća, Službom zaštite Glavnog grada i Komunalne policije, u cilju sprječavanja eventualnih požara u kampovima na Koniku kao i za poboljšanje higijenskih uslova u njima. „Na području kampova Konik 1 i 2 postoji opasnost od izbijanja požara usljed visokih temperatura, i pored svakodnevnih aktivnosti nadležnih službi”, saopšteno je tada iz podgoričkog biroa za odnose s javnošću.

Požar nije spriječen. Gradonačelnik Podgorice **Miomir Mugoša** saopštio je da je postavljanje šatora u Kampu na Koniku, trenutno jedino moguće i realno rješenje, te da nadležni razmišljaju o srednjoročnom rješenju, od kojih je najrealnije naselje sa pokretnim kontejnerima ili kamp kućama.

Stanovnici kampa su nezadovoljni privremenim smještajem pa je stotinjak njih protestovalo ispred zgrade Vlade, a zatim su krenuli ka Crvenom krstu i UNHCR-u. Nakon sastanka u UNHCR-u, obećano im je da će za tri mjeseca dobiti krov nad glavom. Zaključkom Vlade planirano je da se obezbijedi 150 kontejnera, kao srednjoročno rješenje za smještaj ovih ljudi. Obećana je i izgradnja devet stambenih jedinica u blizini deponije za otpad glavnog grada, iako je Strategijom predviđeno da se naselja neće nalaziti u blizini deponije.

Koordinator programa ljudskih prava NVO Građanska alijansa **Milan Radović** je kazao da bi, s obzirom na to da su se na donatorskoj konferenciji u Sarajevu skupila značajna sredstva za rješavanje stambenog pitanja raseljenih, bilo dobro da nadležni od tog novca kupe određeni broj stanova koji su trenutno na prodaji u Podgorici i drugim gradovima i tako riješe pitanje stana za ugrožene ovim požarom.

„Nova privremena rješenja bi samo produžila agoniju ovim porodicama i izvjesno je trošila dostupne fondove za trajno rješavanje njihovog stambenog pitanja”, poručio je Radović.

Požarom u kojem su stanovnici kampa izgubili i ono malo što su stekli prethodnih trinaest godina zatvoren je krug neispunjenih obećanja i nadanja. A pod šatorima, kao i prije trinaest godina, opet tinja romska nada da će u Crnoj Gori ipak naći utočište. Uostalom, EU je pred Crnu Goru postavila uslov: mora se riješiti položaj Roma i Egipćana, a posebno raseljenih i izbjeglih sa Kosova.

Monitor, 3. 8. 2012.

Kad nadležni diskriminišu

Ni dvije sedmice nakon početka školske godine nema besplatnih udžbenika za djecu korisnika socijalnih primanja i romsku djecu. Nadležni obećavaju da će ih podijeliti - u najkraćem roku. Kada će to biti, ne zna se tačno. Niti koliko će to uticati na uspjeh i školovanje one djece koja sjede u klupama bez udžbenika

„Dovodim unuka u školu i on me svaki dan pita kada će dobiti knjige. Ne znam šta da mu odgovorim. A ako ne bude besplatnih udžbenika, ja nisam u mogućnosti da mu ih kupim“, kaže **Šureta Čakoli** jedva suzdržavajući suze. Prije pet godina izgubila je sina i sada se stara o unuku. Ne zna, kaže, kako preživljava.

Ni dvije nedjelje nakon početka školske godine besplatnih udžbenika za djecu korisnika socijalnih primanja i romsku djecu nema, iako je ministar najavio da će im biti uručene do 5. septembra.

Do sada je školama distribuirano 7.138 kompleta knjiga i 8.449 udžbenika stranih jezika, a procjene Vlade su da ima preko 15 hiljada učenika osnovnih i srednjih škola koji treba da dobiju besplatne udžbenike.

Ministar rada i socijalnog staranja **Suad Numanović** saopštio je da će Vlada obezbijediti udžbenike za sve njih i da je Vlada u te svrhe obezbijedila oko 900 hiljada eura. Zašto nije distribuirano svih 15 hiljada kompleta, iz Vlade nijesu pojasnili.

Nakon sjednice koja je održana u petak 31. avgusta Numanović je rekao da se knjige mogu preuzeti od toga dana. Da bi to pravo ostvarili, učenici moraju, objasnio je, školskim bibliotekama vratiti udžbenike koje su dobili besplatno za prethodni razred i donijeti potvrdu centra za socijalni rad.

Veći dio djece socijalno ugroženih roditelja prethodnih dana bez udžbenika su pohađali nastavu, jer ih nijesu mogli dobiti ni u školama, niti u centrima za socijalni rad. I pored obećanja, kako tvrde roditelji, knjige nikako da stignu do svih koji su socijalno ugroženi.

Mnogi roditelji koji su korisnici materijalnog primanja kažu da nijesu bili informisani kome i kada je trebalo da podnesu zahtjeve za udžbenike. No, i oni koji su to uradili na vrijeme kažu da još nema knjiga.

Jedan od roditelja koji se na vrijeme prijavio za besplatne udžbenike, za *Monitor* je kazao da mu nije jasno zašto njegovom djetetu nijesu uručene knjige čak i poslije dvije nedjelje od početka školske godine.

„Da sam znao da će ovako da kasne, pozajmio bih od nekoga novac da

„Da sam znao da će ovako da kasne pozajmio bih od nekoga novac da bi kupio svojem djetetu knjige a ne da mi dijete ide bez knjiga u školu“, kazao je razočarani roditelj dok je čekao ispred kabineta direktorice Osnovne škole Božidar Vuković Podgoričanin, pokušavajući da sazna kako da dobije udžbenike. Nije jedini

bih kupio svojem djetetu knjige, a ne da mi dijete ide bez knjiga u školu", kazao je razočarani roditelj dok je čekao ispred kabineta direktorice Osnovne škole *Božidar Vuković Podgoričanin*, pokušavajući da sazna kako da dobije udžbenike. Nije jedini.

Tu, ispred kabineta direktorice, od početka školske godine roditelji romskih učenika svaki dan čekaju kako bi saznali kada će biti uručene knjige njihovoj djeci. Zabrinuti su kako će njihova djeca pohađati nastavu bez knjiga.

Ljute se jer se u medijima navodi da je Vlada svima obezbijedila besplatne udžbenike a njihova djeca već dvije nedjelje pohađaju nastavu bez knjiga.

Iz Centra za građansko obrazovanje (CGO) pozvali su ministre prosvjete i rada i socijalnog staranja da utvrde čija je odgovornost što đacima iz ranjivih grupa nijesu na vrijeme uručeni udžbenici, iako na njih imaju pravo. Takvim postupkom, kako tvrde, još više su te učenike doveli u neravnomerni položaj u odnosu na ostale đake.

„Ovo nije prvi put da kasne udžbenici za đake iz socijalno ugroženih porodica. U prošlog školskoj godini, učenici čiji roditelji primaju materijalnu pomoć su čekali mjesec dana na dodjelu knjiga, te su se nastavnici snalazili kako nastava ne bi trpjela, a time su najviše trpjeli đaci", saopštio je koordinator programa CGO **Danilo Ajković**.

Direktorica Osnovne škole *Božidar Vuković Podgoričanin* **Mila Čaveliš** kazala je za *Monitor* da je u toku izdavanje udžbenika.

REGION I BESPLATNI UDŽBENICI

Besplatni udžbenici dijele se u većini bivših jugoslovenskih republika.

U Sloveniji, koja je članica EU, učenici od prvog do devetog razreda na vrijeme dobijaju početkom školske godine besplatne udžbenike, koje na kraju godine vraćaju školi.

U Hrvatskoj vlasti dodjeljuju ugroženim porodicama novac za nabavku udžbenika.

U Srbiji je raspodjela besplatnih udžbenika za ovu školsku godinu već okončana. Besplatne udžbenike dobijaju djeca iz ugroženih kategorija za prva tri razreda osnovne škole. Beogradske vlasti su obezbijedile besplatne udžbenike za učenike svih devet razreda, a svaki beogradski osnovac od ove

školske godine dobija po dva kompleta udžbenika, jedan za učenje kod kuće, drugi za školu.

Za učenike prvog i drugog razreda osnovnih škola iz Republike Srpske udžbenike je obezbijedila Vlada ovog entiteta. U Federaciji BiH besplatne udžbenike dobiće oko 17.000 prvačića iz sedam kantona.

Primjeri dobrih praksi u uspostavljanju jednakih šansi u obrazovanju, koji se primjenjuju u regionu moraju biti vodič prosvjetnim vlastima u Crnoj Gori kako bi se vodilo računa o najmlađima da ne spadaju u ranjive grupe, iako je u postojećoj ekonomskoj situaciji prilično teško definisati ko zapravo ne spada u ranjive grupe.

Mila Čaveliš: „Prvo smo podijelili knjige učenicima koji su na kraju prošle školske godine i u julu ispunili formulare iz Ministarstva rada i socijalnog staranja sa potvrdom da pripadaju kategoriji korisnika socijalnog primanja. Sada dopunjavamo podatke za drugi krug distribucije”

„Prvo smo podijelili knjige učenicima koji su na kraju prošle školske godine i u julu ispunili formulare iz Ministarstva rada i socijalnog staranja sa potvrdom da pripadaju kategoriji korisnika socijalnog primanja", kaže ona.

„Ima roditelja koji kažu da su nekome predali ispunjene formulare ali da su se pogubili, pa sada vršimo raspodjelu sa naknadno ovjerenim formularima koje smo dopunili", objašnjava Čaveliševa.

Roditelji se svakodnevno javljaju kako bi ih uvrstili u naknadni spisak i na taj način u drugom krugu distribuiranja ostvarili svoje pravo na besplatne udžbenike koje je Vlada obećala. Međutim, mnogi su izgubili povjerenje jer nijesu ostvarili svoja prava iako im je Ustavom zagarantovano.

Kako su saopštili iz Ministarstva prosvjete i sporta i Ministarstva rada i socijalnog staranja, nakon prvog kruga distribucije udžbenika uslijediće drugi. „U najkraćem roku", kazali su. Kada će to biti, ne zna se. Ni koliko će to uticati na uspjeh i školovanje one djece koja sjede u klupama bez udžbenika, i kako će se nastavnici snalaziti kako nastava ne bi trpjela.

Jedan dio romske i egipćanske djece koja

pohađaju tri gradske škole neće možda moći na nastavu ni kada dobiju udžbenike. Nastavu su pohađali samo prvi dan kada su roditelji saopštili, kako predstavnici škola objašnjavaju, da neće moći dovesti djecu u školu jer nisu u mogućnosti. Još se ne zna kada će za njih biti organizovan prevoz do tih škola koji im je obećan iz Ministarstva prosvjete i sporta.

Monitor, 14. 9. 2012.

Nada jača od stigme

Ljude koji imaju HIV ne određuje to što imaju virus, nego njihovo zvanje, profesija, učešće u društvu i porodici. U Crnoj Gori ih ljudi, ipak, gledaju prije svega kao osobe koje imaju HIV a ne kao advokate, novinare, glumce, pjevače...

Od 1989. godine, kada je zabilježen prvi slučaj HIV infekcije u Crnoj Gori, zvanično je registrovano 128 HIV pozitivnih osoba. Njih 31 je preminulo, 50 su na terapiji, dok ostalih 47 ili nijesu za terapiju ili se ne javljaju Savjetovalištu.

Kako bi se osobama koje su pozitivne na HIV pružila podrška, mogućnost testiranja na HIV, osnovne informacije o ovoj bolesti i druga pomoć, Institut za javno zdravlje je formirao Savjetovalište za HIV. Uz to, u Crnoj Gori postoji nekoliko nevladinih organizacija koje se bave problematikom osoba koje su pozitivne na HIV ili su oboljele od SIDA (stečeni sindrom gubitka imuniteta). Uprkos naporima ovih organizacija, osobe koje žive sa HIV-om su i dalje diskriminisane.

Strateški nacionalni dokument, usvojen 2009, baziran je na prevenciji prenošenja HIV-a kroz razne populacione grupe koje sačinjavaju osobe sa povećanim rizikom. Stručnjaci kažu da su to korisnici droga intervenoznim putem, homoseksualci, žene i muškarci koji se bave prostitucijom, mladi, pomorci, zatvorenici i Romi. „Ove grupe su sa povećanim rizikom zbog profesionalnog ponašanja, uslova života, socijalnog stanja...“, kaže dr **Aleksandra Marjanović**, specijalista socijalne medicine, dodajući da trenutno ne postoje podaci koji bi pokazali da li preventivne mjere dovode do smanjenja HIV infekcije u Crnoj Gori.

Svake godine registruje se od sedam do 12 novih inficiranih osoba, tako da je ovaj broj „relativno stabilna linija infekcije“, kazala je ona za *Monitor*.

„U zdravstvenom sistemu treba promijeniti diskriminatorski odnos ljekara i medicinskih sestara ne samo prema nama već i prema našim porodicama, partnerima koji dođu da nam uzmu upute, recepte, dok smo na poslu ili kad smo bolesni. Zdravstveni radnici i na njih gledaju kao na nekog ko ne zaslužuje pažnju i brigu“, kaže sagovornik *Monitora* koji se sa HIV virusom nosi od svog djetinjstva

Iako je nauka dokazala da osoba koja ima HIV može da ima porodicu, mnogi formiraju suprotno mišljenje i ne prihvataju da se HIV prenosi samo seksualnim odnosom, kontaktom sa krvlju osobe koja je HIV pozitivna ili sa inficirane majke na bebu.

„Sa inficirane majke virus može ali ne mora da se prenese na bebu“, napominje dr Marjanović. Statistika kaže da, približno, trećina trudnica koje imaju HIV prenose svojim bebama virus. Upotrebom terapije i adekvatnom kontrolom trudnoće taj procenat pada na dva odsto. U Srbiji je prošle godine rođeno 15 zdravih beba od majki koje su pozitivne na HIV, kaže naša sagovornica.

Ipak, u Crnoj Gori, iako je usvojena, *Strategija prevencije prenošenja HIV-a sa majke na bebu* još uvijek se ne sprovodi. Doktorka Marjanović se nada da će ona zaživjeti do kraja godine. Do tada, osobe sa HIV-om šalju se u Beograd ili u Zagreb ako žele da imaju djecu.

Odnos registrovanih žena i muškaraca koji su inficirani HIV virusom u Crnoj Gori je 5:1. Muškarci su svjesniji svog rizičnog ponašanja i češće

dođu da se testiraju. Istovremeno, tradicionalna sredina kakva je naša mnogo teže prihvata činjenicu da je žena iz njihovog okruženja HIV pozitivna, zbog čega se one teže javljaju na testiranje, objasnila je dr Marjanović.

Osobe koje saznaju za svoj HIV status u početku obično krive sebe i sve oko sebe, dok ne shvate da je to dio životnog iskustva koji moraju proći.

To nam je potvrdila i naša sagovornica inficirana HIV-om, koja iz razumljivih razloga nije željela da otkrije svoj identitet. „Bio mi je potreban neko ko će mi reći da se nadam, i da je život moguć sa HIV virusom“, prisjeća se, „trebao mi je neko ko je htio i mogao da me čuje, sasluša, ohrabri, kaže da nisam loša osoba zato što imam infekciju“.

Naša sagovornica kaže da je terapija vratila u normalan životni tok. „Najviše mi je pomoglo to što sam saznala da sa terapijom koju uzimam mogu da dočekam starost i da ostvarim sve ono što još nisam u životu. Takođe me sigurnom čini to što sam stekla neke nove prijatelje koji su uz mene uprkos tome što sam HIV pozitivna.“

Međutim, sada kada se navikla na život koji nosi stalne ljekarske kontrole i brigu o zdravlju, najviše je uznemirava činjenica da podatke o njenom zdravstvenom stanju može da sazna svako ko se imalo razumije u informacionu tehnologiju, tj. da se na osnovu njenog matičnog broja u zdravstvenoj ustanovi može saznati cijeli tok njene bolesti a da ona nije dala pristanak na širenje tih informacija.

Ljude koji imaju HIV ne određuje to što imaju virus, nego njihovo zvanje, profesija, učešće u društvu i porodici, ali ih u Crnoj Gori ljudi gledaju kao osobe koje imaju HIV a ne kao advokate, novinare, glumce, pjevače itd.

„Antiretrovirusna terapija je dostupna za sve građane, korisnike zdravstvenog osiguranja Crne Gore“, objasnila je dr Marjanović. „Događa se da ponestaje terapije ali sve se to rješava u hodu“, kazala je ona, dodajući da pacijenti ne smiju da prekidaju sa terapijom.

Marjanović je kazala da se dešava da ljekari rade test na HIV kada se pacijenti pojave na operaciji ili kada stignu u bolnicu i da pacijenti po izlasku iz bolnice budu ugroženi jer svi znaju za njihovo stanje faktički prije njih samih. „Neke sistemske stvari nijesu riješene u našem zdravstvenom sistemu“, kazala je dr Marjanović navodeći da se najveći primjeri diskriminacije događaju u zdravstvenim ustanovama.

„U zdravstvenom sistemu treba promijeniti diskriminatorski odnos ljekara i medicinskih sestara ne samo prema nama već i prema našim porodicama, partnerima koji dođu da nam uzmu upute, recepte, dok smo na poslu ili kad smo bolesni. Zdravstveni radnici i na njih gledaju kao na nekog ko ne zaslužuje pažnju i brigu“, kazao je naš drugi sagovornik, muškarac star 22 godine koji se sa HIV virusom nosi od svog djetinjstva.

„Veoma su rijetki ljekari koji bez ikakvog problema prihvataju osobe sa HIV-om. Stomatolozi najčešće diskriminišu osobe koje žive sa HIV-om. Žene se veoma rijetko javljaju kod ginekologa, svega dva ili tri ginekologa prihvataju pacijente sa HIV-om bez problema“, kaže dr Marjanović.

Naš sagovornik govori o svom iskustvu kada je sa sedam godina prvi put diskriminisan u osnovnoj školi. „Uplašeni roditelji druge djece su nasrtali na mene, gađali me kamenjem, pljuvali i vrijeđali. Samo zato jer sam želio da učim i da budem normalan član društva, kao svi ostali. Četiri godine sam učio u prostoriji gdje čistačice drže metle, išao sam hrabro i ponosno svaki dan u školu, i slušao dobacivanja dječaka, djevojčica i roditelja sa svih strana. U petom razredu su me prebacili u veliko odeljenje. Otud se 19 učenika preselilo u druge škole ili odeljenja, samo su dva dječaka ostala uz mene. A da bi ironija bila veća, nas trojicu su profesori u školi uvijek spajali sa drugim odjeljenjima. Meni je bila zabranjena fizička aktivnost u školi jer su se bojali da ne prenesem HIV nekome“.

Monitor, 26.10.2012.

Ni diploma ne pomaže

Trinaestoro Roma i Egipćana u Crnoj Gori imaju položen državni ispit, ali samo jedno od njih radi u državnim službama i pored apela Fondacije za stipendiranje Roma. „To govori koliko su institucije spremne da nas prime u njihove strukture“, kaže Teuta Nuraj, jedna od njih trinaest

Teuta Nuraj je jedna od 13 Roma i Egipćana u Crnoj Gori koji su položili državni ispit. Ona kao i ostalih 11 nema zaposlenje. Zaposlila se samo jedna Romkinja.

Fondacija za stipendiranje Roma uputila je zahtjev svim državnim institucijama kako bi se za njih pronašlo adekvatno mjesto. Uzalud.

„To govori koliko su institucije spremne da nas prime u njihove strukture“, kaže za *Monitor* Nuraj. Zabrinuta je šta će biti sutra kad završi fakultet. Ona trenutno studira na Fakultetu političkih nauka u Podgorici, na odsjeku međunarodnih odnosa.

„Ako ne možemo da se zaposlimo sa završenom srednjom školom ili fakultetom, zašto onda sva ova priča o

integraciji Roma i Egipćana“, pita se Nuraj, i nada da će državne institucije napokon preduzeti mjere na koje su se strategijom za integraciju Roma obavezale.

Iako se broj obrazovanih Roma i Egipćana povećava, njihovi izgledi za zaposlenje i dalje su loši. Ove školske godine u srednje škole upisana su 63 učenika iz populacije Roma i Egipćana, dok ih je na Univerzitetu Crne Gore 11. Od 2005. godine do sada pet studenata romske i egipćanske populacije završilo je fakultet.

„Sve više Roma i Egipćana se odlučuje za obrazovanje. Porast broja onih koji idu u školu ili na fakultet u posljednjih pet, šest godina ohrabruje“, kaže **Andrija Đukanović**, programski direktor Fondacije za stipendiranje Roma (FSR).

„Školske 2011/2012. godine imali smo 72 učenika romske i egipćanske nacionalnosti koji su pohađali crnogorske srednje škole. To je najveći broj stipendista od početka rada Fondacije kada je započela sa svega 20 učenika“,

SMANJENE STIPENDIJE

Ove godine Fondacija za stipendiranje Roma morala je da smanji stipendije za romske srednjoškolce.

Andrija Đukanović iz FSR pojasnio je za *Monitor* da su ove godine dobili manje novca u te svrhe. Dok je za 2011. izdvojeno 80.933 eura, za stipendiranje je ove godine odvojeno 75.000 eura.

Biljana Alković, izvršna direktorica, kazala je za *Monitor* da su bili prinuđeni da za ovu školsku godinu zbog normalnog funkcionisanja smanje stipendije za srednjoškolce sa 70 na 50

eura, dok ne dobiju podršku Vlade da im doniraju dodatna sredstva.

„Odredili su nam sredstva samo za gole stipendije, ali ne i za iznajmljivanje stana, struju, telefon, plate za mene i mojeg zamjenika“, objašnjava Alkovićeva.

Ona se, kaže, nada da će Vlada iznaći nedostajući dio para kako bi im pomogla i nadoknadili smanjenje stipendija njihovim korisnicima.

objašnjava Đukanović.

Broj Roma i Egipćana uključenih u obrazovni sistem Crne Gore ipak nije na zadovoljavajućem nivou, smatraju u Fondaciji. Oni podsjećaju da na nivou propisa nijesu utvrđene kvote za upis romskih i egipćanskih đaka i studenata.

„Afirmativna akcija za sad funkcioniše na osnovu dobre volje uprava srednjih škola i fakulteta“, kaže Đukanović. „I pored lošeg socijalnog stanja Romi i Egipćani imaju želju za školovanjem. No, osim drugih prepreka, tu je problem zapošljavanja koji dodatno otežava njihovu socijalizaciju i motivaciju za školovanjem“.

Poslodavci u Crnoj Gori, recimo, nemaju nikakvih povlastica (u smislu da se porezi i doprinosi smanje) u slučaju zapošljavanja osoba iz romske i egipćanske populacije, što je bilo predviđeno kao jedna od mjera Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori.

Ima onih koji zbog predrasuda neće da zaposle pripadnike romske i egipćanske populacije. Na to su ukazivale mnogi slučajevi. O jednom od njih govori naša sagovornica **Hikmeta Beriša**, koja je nakon elementarnog opismenjavanja završila frizerski kurs i pokazala veoma dobre rezultate.

„Onda sam se javila poslodavcu jednog frizerskog salona koji je na oglase tražio radnicu, dogovorili smo sastanak preko telefona i djelovao je vrlo zadovoljno. Na osnovu telefonskog razgovora skoro sam bila sigurna da će me primiti da radim kod njega. Problem je nastao kad sam se pojavila. Poslodavac je shvatio da sam Romkinja i rekao mi je da ne želi da izgubi mušterije, jer će odbijati da im neka Romkinja pruža frizerske usluge“, priča Beriša. „Bila sam šokirana. Osjećala sam se jadno, jer nije htio ni da mi pruži šansu da pokažem šta umijem“.

Aleksandar Rakočević, viši savjetnik u Zavodu za zapošljavanje u Podgorici, kazao je za *Monitor* da su u Zavodu svjesni teške situacije sa kojom se susreću romska i egipćanska populacija pri zapošljavanju, i da je prisutna i diskriminacija.

U registru Zavoda u Podgorici, kaže Rakočević, ima 618 Roma a od toga svega 18 aktivno traži posao. Od njih, četvoro je završilo srednju školu. Ima i onih koji već dvije godine traže posao i nikako da ga dobiju iako su prošli kroz seminare na kojima su se edukovali kako bi se lakše zaposlili.

„Posao tražim od 2005. godine. Uzalud“, kaže dvadesetsedmogodišnjak **Dejvid Sejđović**, koji je prošao nekoliko tih seminara. Završio je srednju ugostiteljsku školu, smjer pekarstvo. Razlog zbog kog ne može da nađe posao, smatra, je to što poslodavci ne žele da zaposle Rome.

„Prošle godine sam, početkom ljeta, u oglasima vidio da pekara Kruna traži pomoćnog pekara i odlučio da se prijavim. Kada sam sa njima razgovarao telefonom sve je bilo u redu dok se nijesam pojavio. Dvije osobe su me primile na razgovor. Međutim, to nije ličilo na razgovor za posao. Jedan mi je rekao da me nije on zvao na razgovor nego ovaj drugi, a drugi da je zvao ovaj prvi. Smijali su mi se. Konačno su mi rekli da ne mogu da me prime jer sam Rom“.

Sejđović je, kaže, bio nemoćan, jer nije imao svjedoka. „Da sam imao svjedoka prijavio bi ih zato što su postupili tako prema meni“.

Andrija Đukanović: „Afirmativna akcija za sad funkcioniše na osnovu dobre volje uprava srednjih škola i fakulteta. I pored lošeg socijalnog stanja Romi i Egipćani imaju želju za školovanjem. No, osim drugih prepreka, tu je problem zapošljavanja koji dodatno otežava njihovu socijalizaciju i motivaciju za školovanjem“

„Ako ne možemo da se zaposlimo sa završenom srednjom školom ili fakultetom zašto onda sva ova priča o integraciji Roma i Egipćana“, pita se Teuta Nuraj, i nada da će državne institucije napokon preduzeti mjere na koje su se strategijom za integraciju Roma obavezale

Vrijeme za snove

Manji broj stanovnika kampa na Koniku slavi Novu godinu. Većina ne slavi iz vjerskih razloga, a onih koji slave sve je manje zbog loše ekonomske situacije i stanja u kampu. Ove godine u kampu nema struje pa ni to malo jelki ne mogu da svijetle

„**Evo** trinaest godina, svake godine poželim da dobijem krov nad glavom, da moja djeca imaju bolje uslove. I prošle godine sam to poželio ali se nije ispunilo“, sliježe ramenima **Ljavidim Boneštaj**. Dok razgovaramo njegovo šestoro djece polugoli se igraju u hladnoj sobi. Plafon okičen balonima samo što ne padne na njih. U čošku jelka. Ne svijetli jer, objašnjava domaći, u kampu od jula, od požara, nema struje.

Boneštaj i njegova porodica došli su u Crnu Goru u izbjegličkom talasu sa Kosova, krajem 1999. godine, skupa sa oko 1.500 Roma i Egipćana koji duže od decenije stanuju u „privremenom“ kampu čije se zatvaranje, kao i trajno rješenje njihovog stambenog pitanja, odavno planira. Na smetlištu, udaljen od drugih stambenih dijelova grada i zajednica, kamp de facto predstavlja segregaciju. Stanovnici tog naselja praznike čekaju u kontejnerima koje su nedavno dobili, nakon požara koji je uništio većinu baraka.

„Preko 150 porodica opet su, kao prvoga dana kada su izbjegli sa Kosova, na početku. Ni krova nad glavom, ni hrane, ni odjeće i obuće, samo ono što su imali na sebi kada su se spašavali od velikog požara pod vedrim nebom razočarani u život i ljuti na vlast“, priča za *Monitor* **Ganija Pajazitaj** predsjednik Udruženja Egipćana, čovjek koji se u kampu „pita“. Oko njega se ostali stanovnici kampa često okupljaju. „Nemamo struje a kažu da moramo sami da je plaćamo“, dobacuju okupljeni koji „znaju da je EU i za to odvojila sredstva“.

Ljavidim Boneštaj i njegova porodica spremaće novogodišnju trpezu, kažu, na komšijinom šporetu. „Nemamo šporet. Kod komšije ćemo da spremamo sve što treba, pošto on ima. Prije deset godina je bilo malo bolje, bilo je više para. Tada sam barem kuvao na svom šporetu“, priča Ljavidim dok mu jedno od šestoro djece sjedi u krilu. Nije im još, objašnjava, kupio poklone. „Prošle godine jesam, a ove godine nijesam siguran da ću moći“.

Bitno je, kaže, da su na okupu. „To mi je najvažnije“. Neće, objašnjava, spremati ništa posebno. „Uobičajeno. I da se popije. Volimo da se prepustimo slavlju i da zaboravimo na sve brige koje nas muče. A kad se kazaljke spoje, uzimamo čaše i nazdravljamo. Trudimo da nam ta noć bude veselija, srećnija od ostalih noći u godini. Tada poželim da smo zajedno, da smo zdravi, i da se stvari poprave“.

Ljuma Krasnići će sa svoje šestoro djece novogodišnju noć provesti sama, u mraku. Muž joj je, kaže, umro prije tri mjeseca, pa neće biti novogodišnje trpeze.

„Slavili smo dosta dobro prethodnih godina, ali za ovu i ne razmišljam. Za mene nema Nove godine. Biću sa mojom djecom. Dok mi je muž bio živ, nikad nam nije falilo ništa. Radio je“, priča mlada žena. Dok razgovaramo četvoro od njeno šestoro djece isprobavaju odjeću koju su dobili na poklon.

„Nemamo šporet. Kod komšije ćemo da spremamo sve što treba, pošto on ima. Prije deset godina je bilo malo bolje, bilo je više para. Tada sam barem kuvao na svom šporetu“, priča Ljavidim Boneštaj dok mu jedno od šestoro djece sjedi u krilu. Nije im još, objašnjava, kupio poklone. „Prošle godine jesam, a ove godine ne znam da li ću moći“

„Jelku nijesmo kitili, nemamo je“, priča Blerim Krasnići. „Ako je nabavimo do Nove godine okitićemo je a ako ne, onda tako, bez nje. Prošle godine smo je imali, a ove godine ne mogu ni da pomislim da priuštım to mojoj porodici“

Manji broj stanovnika kampa na Koniku slavi Novu godinu. Većina ne slavi iz vjerskih razloga. A onih koji slave sve je manje i manje, zbog loše ekonomske situacije i stanja u kampu.

„Jelku nijesmo kitili, nemamo je“, priča za *Monitor* četrdesetdvogodišnji **Blerim Krasnići**. „Ako je nabavimo do Nove godine okitićemo je a ako ne, onda tako, bez nje. Prošle godine smo je imali, a ove godine ne mogu ni da pomislim da priuštım to mojoj porodici. Ne radim nigdje. Teško je, mnogo je teško. Skupljam sekundarne sirovine ali i toga je sve manje“.

Prije deset godina, prisjeća se on, bilo je mnogo bolje. „Radio sam privatno i bilo je posla a i para“. Trpeza im je bila veoma bogata, sjeća se. Prostirala se sofrā, priča, i djeca su bila jako srećna okupljena oko nje. „Ove godine nemamo ni sofru, izgorjela je u požaru. A svako je imao svoj tanjir i čašu na sofrı“, uzdiše sa sjetom.

Njegova žena uz osmijeh priča šta je spremala za prošle novogodišnje noći: „Pećeni bataci, meso, ćevapi, ponešto za meze“, priča dok drži polugolu bebu u

naručju.

Izbačen sulundar kroz prozor dimi kao da se u Blerimov kontejner ugalj loži. Ali, to nije ugalj. „Nemamo ni drva. Izlazim biciklom po otpadima pa nalazim poneko drvo“, kaže Blerim. „Kad će da nam puste struju, nećemo moći da se grijemo ni na šporet, jer su nam zabranili da izbacimo sulundar kroz prozor. Ako se grijem na struju, onda nemam kako da je plaćam“.

Ova godina mu je, kaže, najteža. Ne može se uporediti ni sa prošlom iako je i tada bio u veoma teškoj situaciji.

„Mislim se samo kao da zaradim nekako 20 eura za Novu godinu. Da kupim djeci da nešto jedu, piju i nemamo šta drugo, u mraku, nego da spavamo“.

I sanjaju bogate trpeze, tople stanove i jelke koje svijetle.

Monitor, 4. 1. 2013.

Tradicija koja čeka promjenu

Većina naših sagovornika Roma, koji znaju kako je živjeti u ugovorenom braku, smatraju da tu tradiciju treba mijenjati. Pa i oni koji su pod prisilom pronašli ljubav

„Nije mi ni na kraj pameti bilo da se ženim. Bio sam u drugom razredu srednje škole. Djevojku sam poznao samo nedjelju dana. Imala je 11 godina. Poslije jednog jedinog našeg susreta njeni rođaci došli su kod mojih da im prenesu poruku njenih roditelja da moram da je vjerim jer su primijetili kad je kasno izlazila iz moje kuće. Uzalud sam se pravdao da je to bila obična posjeta i da ja nemam ništa sa tom djevojkom“, priča za *Monitor* **Ćerim Avdula**, dvadesetogodišnji Egipćanin, jedan od mnogih koji su se oženili po običajima koje nalaže romska i egipatska tradicija.

„Da bi izbjegli sramotu za, kako su njeni rekli - nedolično ponašanje, morao sam da je vjerim“, nastavlja priču Ćerim. „Moj otac je podigao kredit kako bi, po romskim običajima, za mladu dao određenu sumu novca i sve drugo što treba“.

Vesna Rasulić-Delić: „Razlozi roditelja za kontrolisan izbor supružnika su ekonomske, socijalne i etničke prirode. Bira se statusno ista ili slična familija kako bi se učvrstile socijalne mreže i kako bi se i jedni i drugi ekonomski osnažili. Vršiti se i kontrola kako bi se ostalo u granicama svoje etničke grupe, pa svaki izlet van tih granica dovodi do društvene osude“

Nakon vjeridbe jedno vrijeme Ćerim i njegova maloljetna vjerenica nijesu smjeli da se viđaju jer je njoj strogo zabranjeno da se svom budućem mužu čak i javi ako ga sretnu. „Plašili su se da je ne otmem zbog para koje nijesam još dao za nju“, objašnjava Ćerim. „Ali posle nekog vremena njen stric mi je dozvolio da je izvedem u grad i tako sam se sa njom bolje upoznao. Zavolio sam je, iako mi se ne sviđa to što smo se na taj način morali uzeti“.

Antropološkinja **Vesna Rasulić-Delić** za *Monitor* objašnjava da je brak u romskim i egipćanskim zajednicama institucija u koju moraju da stupe skoro svi

pojedinci u društvu bez obzira na svoje lične želje, seksualne preferencije ili neke druge potrebe. „U izboru budućih supružnika više odlučuje porodica nego mladi pa možemo reći da su po tom pitanju izjednačene i devojke i muškarci jer odluke o onima sa kojima će provesti život donose drugi a ne oni sami“, kaže ona.

„Kako nemaju pravo izbora česte su tzv. 'otmice' što podrazumeva saglasnost devojke da pobjegne sa svojim momkom. Kako ovakav način nije društveno odobren može se desiti da mladina porodica nikada ne pristane ili tek nakon dugog niza godina pristane na mirenje“, objašnjava Vesna Rasulić-Delić.

Na ovakav način se oženio dvadesetogodišnji Rom, sagovornik *Monitora*, koji

je želio da ostane anoniman.

„Nijesam htio da se oženim nekom koju mi roditelji izaberu, već djevojkom koju sam poznavao i volio. Živjela je u drugom gradu. Moji su znali za našu vezu ali smo morali da se krijemo zbog njenih roditelja. Oni su bili protiv te veze zbog loših odnosa sa mojom porodicom od prije“, priča on. Kada su roditelji djevojke saznali za vezu, ona je pobjegla od kuće i došla kod njega i njegovih roditelja. Naš sagovornik objašnjava da je to „dogovorena otmica“, jer su oboje željeli da tako bude.

„Moj otac je odmah ujutru javio njenom ocu i tražio da se pomire. On je to odbio, čak tri puta zaredom, iako je moj otac bio uporan da se pomirimo. Rekli su da ona za njih više ne postoji i da se neće pomiriti. Ja sam je nakon nedjelju dana doveo u moju kuću i moji su je prihvatili“.

Vesna Delić-Rasulić, objašnjava da su kod romske i egipćanske populacije razlozi roditelja za kontrolisan izbor supružnika ekonomske, socijalne i etničke prirode.

„Bira se statusno ista ili slična familija kako bi se učvrstile socijalne mreže i kako bi se i jedni i drugi ekonomski osnažili. Vrš se i kontrola kako bi se ostalo u granicama svoje etničke grupe, pa svaki izlet van tih granica dovodi do društvene osude“, objašnjava ona.

Sam čin sklapanja braka praćen je raznim ritualima. Porodica mladoženje mora da obezbijedi poklone za mladu, garderobu svečanu i svakodnevnu, nakit, poklone za porodicu. Tu je i sporna „kupovina“, novac koji ide njenim roditeljima zbog čega je okarakterisana kao „loša“ tradicija.

Stručnjaci upozoravaju da se promjena takve tradicije ne može desiti preko noći jer ovaj običaj ima duboke korijene u romskoj kulturi i oko njega je isprepleten čitav niz socijalnih odnosa i odnosa moći. „Nema sumnje da postoje porodice i pojedinci koji iskorišćavaju ovaj običaj u ličnu korist i oni su, sigurna sam, prepoznati i osuđeni i od strane svojih sunarodnika koji paradoksalno čine istu stvar“, kaže Vesna Rasulić-Delić.

Novinar **Senad Sejđović** kaže da se i kod Čergara primjenjuju ugovoreni brakovi. Kod tog dijela romske populacije običaji su malo drugačiji. Ohrabrujuće je, kaže Sejđović, to što se u posljednjih deset godina više pitaju momci i djevojke kada je u pitanju izbor supružnika nego ranije. „Nijesu prisilni brakovi kao što su nekada bili. U zajednici privređuju i muškarci i žene i zato Romkinje-Čergarke imaju veću slobodu kretanja. One rade, prose, gataju itd.“

Ima i mladih kojima ne smetaju nametnute odluke roditelja. **S.B.** (20) Rom, jedan od naših sagovornika kaže da je on poštovao odluku roditelja jer kako kaže, „ako se njegova žena sviđa njegovim roditeljima sviđa se i njemu“. Smatra da su stariji uvijek pametniji od mlađih i da je ono što oni odluče najispravnije.

Za *Monitor* priča kako se sa 19 godina oženio petnaestogodišnjakinjom koju nije poznavao prije nego što je oženio. „Prepustio sam roditeljima sve. Svaki roditelj želi dobro za svoje dijete“. Kaže da mnogi momci krijući posmatraju djevojku kada im roditelji kažu da će je oženiti. „Ja to nijesam htio da uradim. Čekao sam je do dana kada je ušla u moju kuću i od toga dana smo se upoznawali svakim danom sve više i više. Nije mi trebalo puno da je zavolim, a ni njoj. Da sam sam tražio ne bi našao bolju. Sada sam zahvalan roditeljima jer su napravili dobar izbor. U braku smo tri godine i veoma smo srećni“, objašnjava.

Većina mladih ipak nije zadovoljna. Među samim Romima i Egipćanima može se čuti da je tradicija glavni uzročnik za trenutno stanje stvari i nenapredak.

„Osnovno svojstvo tradicije je da se mijenja i nju treba da mijenjaju prije svega njeni konzumenti“, kaže Vesna Rasulić-Delić. Dok sami pripadnici zajednice ne pokrenu stvari, kaže, do promjene će teško doći.

Promjene su teške. To potvrđuje i napad na **Behiju Ramović**, romsku aktivistkinju koja se bori protiv nasilnih brakova. Ona je napadnuta ove sedmice, u noći između 14. i 15. januara. Kuća joj je kamenovana. Za sada se zna samo da je nepoznata osoba gađala kamenicom prozor kuće u kojoj ona stanuje.

Fana Delija, izvršna koordinatorka u *Centru za romsku inicijativu* podsjetila je da organizacija Behije Ramović

„Da bi izbjegli sramotu za, kako su njeni rekli nedolično ponašanje, morao sam da je vjerim. Imala je 11 godina. Moj otac je podigao kredit kako bi po romskim običajima za mladu dao određenu sumu novca i sve drugo što treba“, objašnjava Čerim Avdula

od oktobra prošle godine sprovodi projekat usmjeren protiv prisilnih i ranih brakova i da su od tada članice te organizacije doživljavale različite prijetnje i pritiske, „čak i od nekih romskih muških lidera“.

Svako osvajanje slobode teško je. One koji je žele, međutim, kamenice ne mogu zaustaviti.

Monitor, 18. 1. 2013.

Bez prava glasa, bez zaposlenja

Sagovornici *Monitora*, raseljeni Romi i Egipćani sa Kosova, objašnjavaju kako ne mogu da nađu posao otkako su uzeli status stranca kako bi ostali u Crnoj Gori, iako imaju pravo na rad. U većini slučajeva poslodavci, najčešće javna preduzeća, im traže državljanstvo. Status stranca znači da ne mogu da glasaju. „Da možemo, našli bi nam posao“, kažu neki od njih

Ramadan Kurteši: „Rekli su mi da neće nikoga da zaposle bez državljanstva i da ja i ostali koji imamo pravni status stranca sa stalnim nastanjenjem ne možemo biti zaposleni kod njih“

Porodica Kurteši jedna je od mnogobrojnih koja je tokom ratnih dešavanja izbjegla sa Kosova i pokušala da utočište nađe u Crnoj Gori. Iako je prošlo gotovo 15 godina otkako su stigli odrasli članovi ni dalje nemaju posao. Posao nemaju ni mnogi drugi koji su sticanjem statusa stranca sa stalnim nastanjenjem iskoristili pravo koje im je dato da ostanu u Crnoj Gori.

Ramadan Kurteši (41) kaže da je skoro nemoguće da se zaposli sa statusom stranca. Već dvije godine uzalud traži posao. Stekao je pravni status stranca sa trajnim nastanjenjem prije dvije godine.

„Radio sam u Javnom preduzeću Čistoća šest godina, dok mi, prije dvije godine, nijesu rekli da moram da napustim posao jer nemam državljanstvo“.

U J.P.Čistoća su mu, kako kaže Kurteši, rekli da će ga opet zaposliti čim reguliše pravni status.

„Dva puta sam išao na Kosovo kako bi što prije prikupio sva potrebna dokumenta a to me je koštalo dosta“, priča. U Čistoću ga više nijesu primili i pored obećanja koje je i kasnije dobijao.

Posao je potom tražio i u gradskoj deponiji, odnosno reciklažnom centru. I tamo je odbijen. „Rekli su mi da neće nikoga da zaposle bez državljanstva i da ja i ostali koji imamo pravni status stranca sa stalnim nastanjenjem ne možemo biti zaposleni kod njih“.

Ramadan Krteši skuplja sekundarne sirovine da bi prehranio šestočlanu porodicu. „Od toga se ne može živjeti“.

Njegova dva sina koja idu u školu ponekad odsustvuju sa nastave jer nemaju šta da obuku i ne mogu gladni da sjede u klupama.

Tokom 2009. godine, Vlada Crne Gore je, u saradnji sa UNHCR-om i Delegacijom EU u Crnoj Gori, usvojila *Akcionni plan za trajno rješavanje statusa raseljenih lica iz bivših jugoslovenskih republika i interno raseljenih lica sa Kosova* koja borave u Crnoj Gori. Ovaj status bi trebalo da im omogući pristup istim pravima koja imaju i građani Crne Gore, osim prava glasa i prava da budu birani na političke funkcije.

Monitor se uvjerio na terenu da to nije tako, barem kada je u pitanju zapošljavanje.

Serđan Baftijari, student diplomatije na fakultetu Političkih nauka ispričao je za *Monitor* kako mu je skraćeno

pravo da radi posao koji voli zato što ima status stranca.

„Prijavio sam se na konkurs za održavanje demokratskih radionica koji je NVO Forum MNE objavio na sajtu. Forum u saradnji sa Skupštinom Crne Gore realizuje *Demokratske radionice* .

Baftijari je, kaže, dugogodišnji volonter i aktivista Foruma MNE.

„Već sam kroz par njihovih projekata prošao razne obuke za rad sa mladima gdje sam usvojio vještine i znanje koje je potrebno da bi održavao te radionice sa djecom.”

Kaže da je bio veoma iznenađen informacijom da nije primljen. „Iz Foruma MNE kazali su mi da je neophodno da imam državljanstvo Crne Gore”. Baftijari je zabrinut za svoj budući angažman u nekoj od institucija u kojima bi mogao da obavlja poslove iz svoje profesije.

Jednaka prava nijesu obezbijedena licima sa statusom stranca, smatra **Andrija Đukanović**, zamjenik direktora *Instituta socijalne inkluzije*.

„Još ima dosta otvorenih pitanja što taj status zaista donosi. Uzmimo primjer zapošljavanja u javnim institucijama. Na osnovu konkursa koji se raspisuju za ta radna mjesta vidi se da je jedan od glavnih kriterijuma crnogorsko državljanstvo”, kaže Đukanović. On napominje da takva situacija limitira mogućnosti Roma i Egipćana iz raseljeničke populacije jer su usmjereni na privatne poslodavce.

Na konferenciji održanoj 21. decembra prošle godine o pravnom položaju Roma i Egipćana ocijenjeno je da su pripadnici romske i egipćanske populacije, i pored ustavno garantovanih prava, i dalje na margini društva. Stoga je neophodno regulisanje njihovog pravnog statusa, kako bi bili korisnici svih servisa koje nudi Crna Gora u skladu sa pravnim propisima.

Iz Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) tvrde da se osoba sa ovim statusom može zaposliti u različitim institucijama ali nigdje se ne može naći popis ili spisak ustanova u kojima je to moguće.

Samostalni savjetnik u MUP-u **Bojan Bugarin** istakao je da ta populacija prvo treba da riješi pitanje boravka u našoj zemlji, te da će sva prava koja mogu da koriste doći kasnije.

Andrija Đukanović smatra da je nepotrebno praviti takva ograničenja jer se radi o ljudima koji su svoju sudbinu vezali za Crnu Goru i ako već imaju ista prava u oblastima obrazovanja i zdravstva da bi trebalo da imaju ista prava i u oblasti zapošljavanja.

Bugarin je saopštio da je od više od 9.000 zahtjeva koje su podnijela raseljena i interno raseljena lica, tek nekoliko stotina tražilo privremeni boravak, a većina stalno nastanjenje.

„Ovaj status stranca nam ne znači ništa. Osim da nas policija ne maltretira jer nemam neku identifikaciju. Sve ostalo je tek slovo na papiru”, kaže **Bekim Kurteši** (39). „Ali možda su u pravu. Zašto bi nas zapošljavali kad ne možemo da glasamo. Da možemo, odmah bi nas zaposlili”.

Naši sagovornici se plaše da su istinite priče da jedna od vladajućih partija planira da upotpuni 20 radnih mjesta u J.P.Čistoća tako što će isto preduzeće dati otkaz radnicima koji imaju pravni status sa stalnim ili privremenim nastanjenjem.

Bekim Kurteši: „Ovaj status stranca nam ne znači ništa. Osim da nas policija ne maltretira jer nemam neku identifikaciju. Ali možda su u pravu. Zašto bi nas zapošljavali kad ne možemo da glasamo. Da možemo, odmah bi nas zaposlili”

Monitor, 22. 2. 2013.

Vrijedni za primjer

Bilo da su preduzetnici, ljekari, frizeri ili uspješni studenti, svi imaju istu želju – da promijene postojeću sliku o Romima

Stalno se ponavlja da su Romi i Romkinje nepismeni, bez posla, siromašni, diskriminirani, podređeni. Rijetko se govori o Romima koji završavaju fakultete i sjajni su studenti i studentkinje, ili su ekonomski samostalni i društveno aktivni. Ovo je takva priča.

„Mučili smo se ali se isplatilo. Obezbjedio sam sebi i svojoj porodici jedan pristojan i skroman život“, priča za *Monitor* **Gzim Beriša Kičo**, jedan od uspješnih Roma.

Kičo ima tri butika u Podgorici od kojih uspjeva da, kako kaže, lijepo živi. „Nemam problema sa mušterijama zato što sam Rom. Kod mene kupuju mnogi ugledni ljudi jer nudim kvalitetnu robu. Dolaze i funkcioneri iz Vlade“, hvali svoj butik.

Zbog uslova u kojima su živjeli njegovi roditelji, objašnjava ovaj predani preduzetnik, nije bio posvećen obrazovanju iako je bio svjestan njegovog značaja. Od malih nogu je radio. „Kao dijete prodavao sam na zelenoj pijaci sa mojim, bilo je teško i nijesam to poželio svojoj djeci“.

Svoju djecu zato obrazuje. „Ponosan sam na njih, kao što su i moji roditelji na mene. Moja dva sina mi pomažu u vođenju biznisa, a starija kćerka je završila Srednju medicinsku školu u Podgorici i Fakultet poslovnog menadžmenta (FPM) u Baru. Na nju sam posebno ponosan“.

Kičova kćerka, dvadesetčetvorogodišnja **Anita Beriša** radi u Ministarstvu vanjskih poslova i evropskih integracija a trenutno je i angažovana u MICS istraživanju koje sprovodi UNICEF u saradnji sa Monstatom (Zavod za statistiku Crne Gore).

„Ponosna sam što sam Romkinja i svojim primjerom želim da pokažem da Romi mogu biti uspješni. Možda se sve ovo nekom čini kao nevažno, ali koraci koje činimo ja i drugi mladi Romi i Romkinje su ogromni za naš narod. Mi mijenjamo sliku o Romima. Sve više naše slike zamjenjuju one uobičajene na kojima je obavezno prljavi Rom“, kaže ona za *Monitor*.

„Mislim da ćemo kao obrazovani, sposobni i ispunjeni ljudi pružiti sliku da smo dostojanstvena ljudska bića. Drugačijim načinom života srušićemo predrasude. Ostavićemo ljude bez mogućnosti da nas omalovažavaju i krše naša prava smatrajući da smo tamo neki nepismeni i loši ljudi. To je suština naših želja. Da se mijenjamo i dajemo pozitivne primjere ljudima. Da se dokazujemo i potvrđujemo kao ravnopravni građani našeg društva. Vjerujem da ćemo podići svijest našeg naroda i uspjati to što naši preci nijesu - obezbijediti svojim potomcima normalan život, bez bijede, siromaštva i diskriminacije. Primjeri našeg uspjeha natjeraće i ostale da rade isto“, kaže Anita.

Dvadesetčetvorogodišnja Anita Beriša radi u Ministarstvu vanjskih poslova: „Mislim da ćemo kao obrazovani, sposobni i ispunjeni ljudi srušiti predrasude i ostaviti ljude bez mogućnosti da nas omalovažavaju i krše naša prava smatrajući da smo tamo neki nepismeni i loši“

Ona smatra da bi od velikog značaja za Rome bilo kada bi imali predstavnika u Skupštini i na taj način više učestvovali u donošenju važnih odluka koje ih se tiču.

Među uspješnim Romima u Crnoj Gori je i **Nedžmija Beriša**, prva i jedina Romkinja ljevakar u Crnoj Gori. Radi u Domu zdravlja na Koniku. Voli svoj posao jer, kako kaže, nema ništa uzvišenije nego „pomoći“. Kaže da ima mnogo Roma i Romkinja koji su aktivni u društvu i koji imaju isti cilj.

„A to je da pomognemo svima kojima je pomoć potrebna, da razbijemo sve predrasude o romskoj populaciji i pokažemo da Romi ne umiju samo da igraju i pevaju, već da postoje i mladi, obrazovani ljudi, puni entuzijazma da pomognu svom narodu i narodu zemlje u kojoj žive“, kaže Nedžmija.

Kenan Osmanaj je dvadesetčetvorogodišnji frizer iz Podgorice. Osnovnu školu i zanat završio je u Njemačkoj. „Tamo je moj san počeo da se ostvaruje kada sam počeo da radim u veoma prestižnom frizerskom salonu“, kaže Osmanaj.

Početkom 2010. godine vraća se u svoju domovinu Crnu Goru. Otvara frizerski salon u Podgorici i postao je jedan od poznatijih frizera u zemlji.

Nedžmija Beriša:
„Želimo da razbijemo sve predrasude o romskoj populaciji i pokažemo da Romi ne umiju samo da igraju i pevaju, već da postoje i mladi, obrazovani ljudi, puni entuzijazma da pomognu svom narodu i narodu zemlje u kojoj žive“

„Učestvovao sam na mnogim takmičenjima. Prvu nagradu dobio sam na crnogorskom takmičenju najboljih frizera u Budvi 2010. godine. Nakon toga, na svjetskom prvenstvu u Parizu osvajam peto mjesto u svojoj kategoriji koja se zove *fantazy still*. Na takmičenju u Jerusalimu 2011. godine osvojio sam drugo mjesto. Krajem prošle godine učestvovao sam i na evropskom prvenstvu frizera u Dublinu, gdje sam bio peti“, priča Osmanaj.

Uz veliku motivaciju i talenat uspio je da ostvari svoj san i pobijedi sve prepreke. Spreman za nove pobjede i uspjehe u svom poslu, poručuje svom narodu, a i ostalim građanima, da je prošlo vrijeme čergi i besciljnog lutanja i da moraju da ulažu napor da se izbore za bolji i povoljniji položaj i da ih društvo kao takve mora prihvatiti.

Svi sagovornici *Monitora* dijele isto mišljenje - teže ka istom cilju da pokažu da i Romi mogu biti ravnopravni građani našeg društva. „A ne građani drugog reda kako nas mnogi smatraju“, kaže Anita Beriša.

Ali i društvo mora pomoći u razbijanju stereotipa i afirmaciji Roma.

Monitor, 29. 3. 2013.

Na margini politike

Roma i Egipćana nema u parlamentu i zbog previsokog cenzusa koji je za manjine postavio Zakon o izboru poslanika i odbornika. Ali i zbog nedostatka političke volje da se to prevaziđe, kao što je to bio slučaj sa nekim drugim manjinama

„Romi, kao politička zajednica u Crnoj Gori ne postoje. Njihov glas se ne čuje tamo gdje se odlučuje, u parlamentu. Oni ne mogu na pravi način da artikuliraju svoje političke interese preko svojih izabranih predstavnika i njihovi stvarni problemi ostaju neprimijećeni”, kaže za *Monitor* novinar **Muhamed Uković**.

Pravo na autentičnu zastupljenost po Ustavu imaju sve manjine. Zakon o izboru poslanika i odbornika precizira da u raspodjeli skupštinskih mandata učestvuju sve liste koje su osvojile tri odsto glasova, te da u slučaju da nijedna od nacionalnih stranaka ne osvoji tri odsto glasova a osvoji 0,70 odsto glasova stiće pravo na jedan mandat.

„Ovo je dobar princip, ali za Rome i Egipćane neostvariv. Zbog toga što je ta populacija čak osam puta manja od ostalih”, objašnjava **Andrija Đukanović** iz *Instituta socijalne inkluzije*. Ta se NVO bavila ovom temom i komunicirala sa svim parlamentarnim partijama u vezi pitanja političke participacije Roma i Egipćana.

„Da su Romi kojim slučajem na zadnjim parlamentarnim izborima formirali nacionalnu stranku, za jedan poslanički mandat bilo bi im potrebno oko 3000 glasova što je previsok cenzus za zajednicu koja u ukupnoj strukturi stanovništva učestvuje sa jedan odsto ili nešto malo preko 6000 glasova”, objašnjava Uković. Zato je, smatra, apsurdno tvrditi da je za Rome Zakon o izboru odbornika i poslanika afirmativan.

Romi i Egipćani su u posljednjih nekoliko godina na dnevnom redu globalne svjetske politike, sve u cilju poboljšanja položaja. No, u mnogim državama Evrope oni nemaju status nacionalne manjine čime im je uskraćena mogućnost ostvarivanja političkih i nacionalnih prava, koja im kao manjinskim zajednicama pripadaju. Za razliku od ostalih manjinskih zajednica, nemaju svoje matične države, što dodatno otežava situaciju.

Uković, koji od ranije ukazuje da su, i pored Ustavom zagarantovanih prava, Romi i dalje na margini društveno-političkih dešavanja, smatra da je pitanje sistemskog rješavanja problema Roma i Egipćana donekle shvaćeno kao nešto što je nametnuto spolja, a ne kao istinska potreba u procesu demokratizacije društva.

„U čitavoj ovoj priči ne možemo zanemariti primjetno odsustvo političke volje da se ovaj problem riješi”, kaže.

Sa tom ocjenom slaže se i Andrija Đukanović.

„Sve partije u parlamentu sa kojima smo razgovarali ističu da im je položaj romske i egipćanske zajednice izuzetno važan i da doprinose njegovom

Andrija Đukanović: „Za hrvatsku manjinsku zajednicu napravljen je ustupak i omogućeno im je da, ukoliko osvoje 0,35 odsto glasova, imaju jednog poslanika. Zašto za Rome i Egipćane nije napravljen isti ustupak ”

poboljšanju", kaže on. „U SNP-u su mišljenja da je korišćenje principa afirmativne akcije otežano zbog nedovoljnog broja pripadnika Roma i Egipćana. U PCG smatraju da je izostavljanje Roma iz parlamenta diskriminacija i nedostatak političke volje. U DF su spremni da to pitanje otvore i nađu najbolje rješenje kako bi prava RE bila u potpunosti ostvarena. U DPS-u su istakli kako se među njihovim članovima nalazi veliki broj pripadnika te populacije. Pa ipak prethodni izbori prošli su bez Roma i Egipćana na njihovoj poslaničkoj listi.", kaže Đukanović

Iako su sve parlamentarne partije ocijenile da se bave problemima Roma i Egipćana i da se zalažu za njihovo političko predstavljanje, u praksi se taj napor slabo primjećuje.

„Za hrvatsku manjinsku zajednicu napravljen je ustupak i omogućeno im je da, ukoliko osvoje 0, 35 odsto glasova, imaju jednog poslanika. Zašto za Rome i Egipćane nije napravljen isti ustupak", dodaje Đukanović. „Dakle, Roma nema u parlamentu jer ne postoji politička volja i zbog previsokog cenzusa s obzirom na njihov broj u ukupnom stanovništvu", konstatuje on.

Broj Roma i Hrvata u Crnoj Gori je približno isti. Po zadnjem popisu, koji je sproveo *Monstat*, Roma je čak više od Hrvata.

Romska populacija je i izuzetno mlada tako da je broj maloljetnika visok. Sve to utiče na smanjenje broja potencijalnih glasača romske partije, ukoliko bi se formirala. Zbog svega ovoga Romi i Egipćani ostaju van Skupštine.

KAD DPS KRENE U KUPOVINU

Mreža za afirmaciju nevladinog sektora (MANS) objelodanila je da je od oktobra prošle godine do predsjedničkih izbora 7. aprila u podgoričkim naseljima Konik i Vrela Ribnička upisano čak 520 novih glasača.

Iz MANS-a su saopštili da su do tog podatka došli upoređujući birački spisak sa oktobarskih parlamentarnih izbora i spisak sa predsjedničkih izbora koji su održani 7. aprila. „Sumnjamo da je riječ o još jednoj predizbornoj manipulaciji vlasti, odnosno o kupovini glasova romskog stanovništva", naveli su u MANS-u.

Monitorov izvor tvrdi da su aktivisti DPS-a na Koniku kupovali glasove pripadnika romske i egipćanske

zajednice za 30 eura po osobi.

„Romske familije su brojne i koliko god uzeli za glas njima se isplati pa i tih 30 eura.

Još ako su u lošoj finansijskoj situaciji, a znamo da većim dijelom jesu, onda naravno da pristaju na to", ispričao je *Monitorov* sagovornik koji je želio da ostane anonimn. On tvrdi da su Romi koji su zbog glasanja došli iz inostranstva dobijali više novca.

„Nijesu se samo kupovali glasovi. Bilo je i pritisaka. Aktivisti DPS-a dolaze kući i ucjenjuju one koji žele da sačuvaju posao, posebno zaposlene u Javnom komunalnom preduzeću".

Monitor, 29. 4. 2013.

Višestruka žrtva

Ubistvo maloljetne A.A. na Koniku opet je otvorilo priču o nasilju nad ženama. Crna Gora je u posljednjih nekoliko godina usvojila niz kvalitetnih zakona, ali su u praksi ostali stari problemi: tolerisanje nasilja, neprijavljivanje od strane svjedoka i nedovoljno efikasne i senzibilisane državne institucije da to nasilje prepoznaju

Maloljetna A.A. ubijena je u noći između 9. i 10. maja u kući u kojoj je stanovala na Koniku. Udarcima lopatom u glavu usmrtio ju je **Mirsad Adžović**, njen nevjenčani suprug koji se policiji predstavio kao otac kada se narednog jutra predao i priznao zločin. Niko od komšija nije pozvao policiju.

A svađe između nesrećne djevojke i Adžovića bile su učestale, kažu naši sagovornici.

Jedan od sagovornika, koji je dobro upućen u porodičnu situaciju djevojke i njenog odnosa sa Adžovićem, kaže da ju je on često zlostavljao. On, ali i drugi sagovornici koji su željeli anonimnost, tvrde da je A.A. i moguća žrtva trgovine ljudima.

„Djevojka je živjela sa svojim pravim ocem na primorju, dok su majka i njen očuh stanovali u Podgorici“, priča naš sagovornik. „Otac je završio u zatvoru, pa je A. A. prešla kod majke. Tu je živjela par godina, da bi se sa 14 godina udala. Taj brak nije opstao, pa se opet vratila kod majke. Kada je napunila 15, Mirsad Adžović je odvodi kod sebe, tvrdeći da joj je on otac“. Naš sagovornik tvrdi da je bivši muž A.A. dugovao novac Adžoviću i da nije mogao da ga vrati, nakon čega je Adžović kod sebe doveo djevojku.

Ubijena djevojka imala je sedmomjesečnu bebu čiji je otac, tvrdi njena majka, Mirsad Adžović. To potvrđuju i naši sagovornici. Majka je medijima ispričala da je Adžović ubjeđivao **maloljetnu A.A. da joj je otac. Po njenim riječima maloljetna A. A. je sa 13 godina pobjegla kod Adžovića. Neki drugi svjedoci tvrde da je A.A. prodana, da je to javna tajna.**

Komšije tvrde da su se Adžović i nesrećna djevojka često svađali jer se ona raspitivala da li joj je on otac. „Mirsad ju je zbog toga maltretirao“, tvrde naši sagovornici.

„Sva uža i šira familija, pa i supruga Mirsada Adžovića koja je bila tu za vrijeme ubistva, su znali da je on nju uzeo za ženu i da je maltretira, a da niko nije reagovao niti pokušao da to spriječi“. Mediji su ranije objavili da su supruga Adžovića i četvoro njihove djece bili u kući u noći kada se desilo ubistvo.

Više nevladinih organizacija okupljenih oko *Centra za ženska prava* osudilo je ubistvo maloljetne djevojke. *Crnogorski komitet pravika za zaštitu ljudskih prava* zatražio je najoštriju reakciju društva i nadležnih instucija, a apel i osudu nasilja podržale su i nevladine organizacije *Akcija za ljudska prava* i *Anima*.

U saopštenju koje su potpisali *Centar za ženska prava*, *Ženska RAE mreža* *Prva* i *Centar za romske inicijative*

„Ubijena djevojka živjela je sa svojim pravim ocem na primorju, dok su majka i njen očuh stanovali u Podgorici. Otac je ubrzo završio u zatvoru, pa je A. A. prešla kod majke. Da bi se sa 14 godina udala. Taj brak nije opstao“. Naš sagovornik tvrdi da je bivši muž A.A. dugovao novac Mirsadu Adžoviću, nakon čega ju je on doveo kod sebe

navodi se da su Romkinje i Egipćanke primorane da poštuju izuzetno stroge patrijarhalne norme unutar romske zajednice, u kojima postoji visok prag tolerancije prema nasilju nad ženama i porodičnom nasilju, što ugrožava njihove živote.

„Specifičan položaj Romkinja i Egipćanki nije prepoznat, kako od same romske i egipćanske zajednice, tako ni od same države“, kaže se u saopštenju.

NVO *Prima* ukazala je na generalno nedovoljno revnosno sprovođenje zakona koji tretiraju porodično nasilje.

Organizacije potpisnice saopštenja apelovale su na odgovorne institucije, prije svega na Upravu policije, kao i na cjelokupnu javnost, da preduzmu sve mjere, da privremeno i adekvatno reaguju na nasilje, kako bi se spriječilo ponavljanje takvih zločina.

Crna Gora je u posljednjih nekoliko godina usvojila niz zakona i značajnih dokumenata koji se odnose na oblast nasilja u porodici. U praksi su međutim ostali problemi, među kojima su i ti da svjedoci, i pored zakonske obaveze, rijetko prijavljuju nasilje, ali prvenstveno i to da državne institucije, od policije koja je prva u lancu organa koji sankcionišu nasilje do socijalnih službi i pravosuđa nerijetko na pravi način ne definišu ili ne prepoznaju nasilje.

Prema podacima UN prvi uzrok smrti ili invalidnosti među ženama od 15 do 45 godina nijesu bolesti ili saobraćajne nesreće, već nasilje. U *Studiji o nasilju u porodici i nasilju nad ženama u Crnoj Gori*, dokumentu koji je 2012. godine sproveo UNDP, navodi se da su u Crnoj Gori „razmjere nasilja u porodici nepoznanica jer ne postoji sistematsko prikupljanje podataka“.

Istraživanja javnog mnjenja koja su prikazana u *Studiji*, međutim, pokazuju da crnogorski građani smatraju da nasilje postoji, da je rasprostranjeno, te da su žrtve najčešće žene i djeca. Prema tim ispitivanjima svaki četvrti ispitan muškarac smatra da je nasilje opravdano i prouzrokovano okolnostima i događajima van kontrole nasilnika, a da je žrtva odgovorna za nasilje „jer ga izaziva“.

Istraživanje je pokazalo da je svaka treća žena u Crnoj Gori žrtva nekog vida nasilja, te da su žrtve nasilja u porodici najčešće žene i djeca, dok su muškarci prepoznati kao nasilnici. Prema toj studiji u Crnoj Gori se tolerišu „blaži oblici nasilja“ a kao nasilje prepoznaje samo ono teško.

Zanimljivo je da prema istim podacima svaka treća osoba u Crnoj Gori ne bi bila spremna da prijavi nasilje u porodici zbog niskog povjerenja u efikasnost institucija, straha, patrijarhalnog shvatanja porodičnih odnosa kao nečega u šta se nipošto ne treba miješati, kao i zbog sumnje u to da se problem nasilja u porodici može zaustaviti i prevazići.

„Studije slučaja pokazale su da se muško nasilje nad ženama dešava bez obzira na etničko porijeklo, socijalni status i godine. Ipak, žene pripadnice manjinskih zajednica ili migrantkinje koje su preživjele nasilje često su suočene sa višestrukim oblicima nasilja i diskriminacije“, navodi se u *Studiji*.

Romkinje su u rizičnoj kategoriji kada je riječ o trgovini ljudima. U preporukama za Crnu Goru u *Izveštaju o trgovini ljudima u Crnoj Gori*, koji je u junu prošle godine objavila američka ambasada, navodi se da treba „unaprijediti napore na proaktivnom identifikovanju više potencijalnih žrtava u ugroženim grupama, kao što su romska djeca koja se bave prostitucijom, žene uhapšene zbog prostitucije, migranti bez dokumenata, izbjeglice i raseljena lica – posebno Romi - i djeca prosjaci“. Posebno se ističe da treba „poboljšati kontakt sa romskim zajednicama kako bi se osigurala prevencija trgovine ljudima i efikasno identifikovanje žrtava“.

Prema tom *Izveštaju* „Vlada Crne Gore ne ispunjava u potpunosti minimalne standarde za iskorjenjivanje trgovine ljudima“, dok se Crna Gora definiše kao zemlja porijekla, tranzita i konačnog odredišta za žrtve trgovinom ljudima.

Svaka treća osoba u Crnoj Gori ne bi bila spremna da prijavi nasilje u porodici zbog niskog povjerenja u efikasnost institucija, straha, patrijarhalnog shvatanja porodičnih odnosa kao nečega u šta se nipošto ne treba miješati i sumnje u to da se taj problem ne može zaustaviti

Monitor, 17. 5. 2013.

